

FÜSUN TÜRKMEN - SELİM KUNERALP

İlter Türkmen

*Diplomasi Ustalığında
Kanaat Önderliğine*

Remzi
Kitabevi

FÜSUN TÜRKMEN Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanlığından 2022 yılında emekli olan Prof. Dr. Füsün Türkmen, Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesinden mezun olduktan sonra, ABD’de George Washington Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümünü bitirmiş, doktorasını İsviçre’de Cenevre Üniversitesi Yüksek Uluslararası İlişkiler Enstitüsünde tamamlamıştır. Birleşmiş Milletler Filistin Mültecilerine Yardım ve Bayındırlık Örgütünde (UNRWA) uluslararası memur olarak görev yapmıştır. Galatasaray Üniversitesindeki akademik kariyeri sırasında Siyasi İlimler Türk Derneği Başkanlığı ve Uluslararası Siyaset Bilimi Derneği (IPSA) Yönetim Kurulu üyeliği yapan Türkmen, halen Global İlişkiler Forumu Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı, Notre Dame de Sion Lisesi Eğitim Vakfı Başkanı ve İstanbul Bosphorus Enstitüsü Bilim Komitesi üyesidir. İngilizce, Fransızca ve Türkçe bilimsel yayınları mevcuttur.

SELİM KUNERALP 1951 yılında Prag’da doğdu. Eğitimini İstanbul Saint Joseph Lisesi ile London School of Economics’te tamamladıktan sonra 1973 yılında Dışişleri Bakanlığında meslek memuru olarak çalışmaya başladı. Merkez görevinden sonra yurtdışında Birleşmiş Milletler New York ve Cenevre Daimi temsilciliklerinde ve Lefkoşa Büyükelçiliğinde çalıştı. Sonraki yıllarda yine Cenevre’de ve Türkiye’nin AB nezdinde Daimi Temsilciliği’nde görev yaptı. Stockholm ve Seul büyükelçiliklerinde bulunduktan sonra merkezde Müsteşar Yardımcılığı görevinde bulundu. Müteakiben AB Nezdinde Daimi Temsilci, son olarak da Cenevre’de Dünya Ticaret Örgütünde Türkiye Daimi Temsilcisi oldu. Çalışma hayatının başlarında yedi yıl DTÖ olmadan önceki adıyla GATT Sekreteryasında uluslararası memur olarak çalıştı. Dışişleri Bakanlığında 2014 yılında emekli olduktan sonra da iki yıl Brüksel’de Enerji Şartı Genel Sekreter Yardımcısı oldu.

BM New York ve Cenevre Daimi temsilcilikleri ile Bakan kaleminde yedi yıl kadar İlter Türkmen’in maiyetinde çalıştı.

İLTER TÜRKMEN 1927'de İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi ve Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. 1949 yılında Dışişleri Bakanlığı'na girdi. Önce Ankara, sonra Paris'te NATO, Kahire, ve Washington'da çeşitli görevlerde bulundu, 1964-68 arası bakanlıkta kurucusu olduğu Siyaset Planlama Dairesi'ni yönetti. 1968'de Atina'ya büyükelçi olarak atandı, bunu Moskova Büyükelçiliği, ikisi New York biri Cenevre'de olmak üzere üç kez BM Daimî Temsilciliği ve Paris Büyükelçiliği izledi. Son iki görevinden önce 1980 yılında önce Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı ve sonrasında 1983'e kadar Dışişleri Bakanı olarak görev yaptı.

Bakanlıktan 1990 yılında emekli olunca BM Genel Sekreter Yardımcısı olarak Filistin Mültecilerine Yardım ve Bayındırlık Örgütü'nün (UNRWA) başına getirildi ve 1996'da görev süresini tamamlayarak Türkiye'ye döndü. 1998 yılından itibaren çeşitli düşünce kuruluşlarında faaliyet gösterdi ve *Hürriyet* gazetesinde düzenli olarak köşe yazıları kaleme aldı. Ayrıca Türk-Yunan Forumu ve Türk-Ermeni Uzlaşma Komisyonu'nda ikinci yol diplomasisi çalışmalarını yürüttü. 2022'de İstanbul'da vefat etti.

FÜSUN TÜRKMEN - SELİM KUNERALP

İlter Türkmen

Diplomasi Ustalığında Kanaat Önderliğine

Remzi Kitabevi

İLTER TÜRKMEN / Füsun Türkmen - Selim Kunalalp

© Remzi Kitabevi, 2024

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Düzeltili: Aytaç Demirci

Kapak tasarımı: Ömer Erduran

Dizin: Öner Ciravoğlu

ISBN 978-975-14-2196-8

BİRİNCİ BASIM: Ekim 2024

Kitabın basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul

Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi

4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 44903 / Tel (212) 629 0615

*Geleceđin diplomatlarına...
Sevgili kızı Lale'nin anısına...*

İçindekiler

Önsöz.....	9
Giriş	13
Türk Dış Politikası Vizyonu ve Diplomasi Anlayışı	17
Avrupa ve Demokrasi	43
Türk-Yunan İlişkileri Bağlamında Kıbrıs Sorunu (I)	63
Türkiye-AB İlişkileri Bağlamında Kıbrıs Sorunu (II)	103
Ortadoğu	164
Ermeni Sorunu.....	198
Transatlantik İlişkiler	223
İç Politikanın Rolü	258
Sonuç Yerine.....	289
Güzel Sözler.....	291
İlter Türkmen Hakkında	295
Dizin	321

Önsöz

Ünlü Amerikalı tarihçi Roderick Davison, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform* başlıklı önemli eserinde “Dünyada dört büyük diplomasi geleneği vardır, en başında da Osmanlı diplomasisi gelir. Bu gelenek modern Türkiye’de yaşamaktadır” tespitinde bulunur.

Dışişleri bakanı olarak önemli seleflerimden merhum İhsan Sabri Çağlayangil’in kendine özgü tarifiyle diplomasi eğer bir “ince sanat” ise, onun bakanlığı zamanında kariyerinin en önemli aşamalarını yaşamış merhum Büyükelçi İlder Türkmen bu sanatın sadece Türkiye’de değil, dünyada da en üstün icracılarından biriydi. Bu vasfıyla da dünyanın en büyük diplomasi geleneklerinden birine sahip olan ülkemizin dünya sahnesine sunduğu en parlak diplomatların başında geliyordu.

Bir sanatçının yıldızının ilk parladığı anlar hiç şüphesiz gençlik çağlarıdır. İlder Bey, diplomasi sanatını icra eden bir virtüöz olarak Türk Hariciyesinde nadir diplomata nasip olmuş bir kariyere sahipti. Henüz 50 yaşında ilk dış görevlerinden merkeze geldiğinde arkasında Atina, Moskova ve Birleşmiş Milletler Daimi Temsilciliği görevlerini bırakmış ve kariyerinin bu ilk büyükelçilik faslı henüz 39 yaşında başlamıştı. Bu parlak kariyer tesadüf değil, İlder Bey’in kişiliğinin ve mesleki vasıflarının eseri idi.

Dışişleri bakanı olarak kendisiyle aynı dönemde çalışma fırsatına sahip olmadım. Ancak, başında olduğum Bakanlığın koridorlarında, arşivinde, mensuplarının anılarında İlder Bey’in bıraktığı izler ve birikimler sayesinde âdeta birlikte çalışmış kadar kendisi hakkında fikrim ve tecrübem oluştu. Bakan olarak birlikte çalıştığım pek çok diplomat arkadaşım İlder Bey’in, eskilerin tabiriyle, rahle-i tedrisinden geçmiş, onun ustalığından el almış, birlikte çalışmış, etkilenmiş ve onun sayesinde bu sanatın icrasını öğrenmişlerdi. Bu sadece bakanlık için değil, benim için de çok değerli bir kazanımdı.

İlter Bey, Türkiye'nin 1960'lardan itibaren çetin dünya şartlarının önüne koyduğu meydan okumalara karşı Osmanlı'dan devraldığı diplomasi geleneği ve birikiminin modern zamanların gerçekleri ile meze-dilmesi ve yeniden üretilmesinin mimarı olarak reformist bir kişiliğe sahipti. Diplomasinin icrasında belirleyici vasfı gerçekçiliği ve pragmatizmiydi. Kariyerinin yükseliş dönemlerinde İsmet Paşa, Demirel, Ecevit ve Özal gibi ülkemizin dünya çapındaki önemli devlet ve siyaset adamlarına çok yakın çalışma şansına sahip oldu. Bu tecrübe ona diplomasiyle siyaset arasındaki kimi zaman sancılı, kimi zaman tamamlayıcı, kimi zaman da çekişmeli ilişkileri birinci elden kavrama ve içselleştirme imkânını verdi. En önemlisi, eğitimi, birikimi ve kıvrak zekâsının ışıltısıyla aynı zamanda da bir siyasi düşünürdü. Dünyanın gidişatını entelektüel birikimine eklediği siyasi bir kavrayışla ve uzun erimli bir perspektifle okuyarak, mesleğinin sırlarını ve araçlarını Türk dış politikasının formülasyonunda büyük beceriyle kullandı. Bu vasfıyla da, hariciye müsteşarlığı görevini yürütürken dışişleri bakanı olarak akla ilk gelen ve en doğal tayin oldu. Şurası katidir ki, İlter Bey'in ülkemizin tarihinin en sancılı ve tartışmalı dönemlerinden olan 12 Eylül döneminde dışişleri bakanı olarak görev yapması, o dönemin tahribatını dünya önünde önemli ölçüde dengeleyen ve Türkiye'nin süratle demokrasiye dönmesini mümkün kılan talihli bir hadisedir. Dışişleri bakanı olarak gerçekleştirdiği zorlu görev, kendisinin Talleyrand, Kissinger, Gromyko gibi tarihsel kişiliklerin çizgisindeki stratejist diplomatların arasındaki yerini fazlasıyla hak etmesini sağladı.

İlter Bey'in Türkiye'nin milli meselelerinde oynadığı rolü anlatmaya sayfalar yetmez ve bir önsözün boyutlarını çok aşar. Bu nedenle, mutlaka vurgulanması gereken birkaç sıradışı –hariciye tabiriyle– “dosyayı” hatırlatmak isterim.

İlki tabiatıyla hiç şüphesiz dışişleri bakanı olarak karşısına çıkan en kritik mesele olan Kıbrıs Davamızdır. Türkmen, Kıbrıs dosyasında Türk tarafı açısından 1974 harekâtından sonraki en kuvvetli adım olan 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ilanı kararının, dönemin dışişleri bakanı sıfatıyla en önemli mimarıdır. Bu karar, askeri dönemden sivil döneme geçilirken Türkiye'nin dünya karşısındaki en cesur adımını teşkil eder ve bu riski alabilmek ancak İlter Bey gibi bir zekânın ve birikimin eliyle olabilirdi. Öyle ki, kendisi de büyük bir stra-

teji dehası olan, Kıbrıs Davasının büyük kahramanı merhum Denktaş, bu karardan sonra bizzat el yazısıyla İlder Bey'e gönderdiği mektubunda "Gün gele genç KKTC'nin tarihi yazıldığında İlder Türkmen'in bu tarihte şanlı bir yeri olacak... kalplerimizde olduğu gibi" diyerek İlder Bey'in bu karardaki mührünü tarihe kaydetmiştir.

Bir diğer kritik dosya da Türkiye'nin 12 Eylül döneminde Avrupa karşısındaki konumudur. Kurumsal yapılarının birçoğunda kurucusu olduğumuz Avrupa, 12 Eylül'de Türkiye'yle ilişkileri tümüyle kesmiş, kurucusu olduğumuz Avrupa Konseyi'nden atılmamız bile gündeme gelmişti. İlder Bey askeri yönetimin dışişleri bakanı olarak olağanüstü bir maharetle Türk diplomasisini yöneterek, Türkiye'nin Avrupa Konseyi'nden çıkartılmasını önlemişti. Bu sayede, askeri yönetimi Türkiye'nin süratle demokrasiye dönmesinin zaruretine ikna edebilmişti. Bu süreçte, defaatle istifa noktasına kadar gelerek ilkeli bir tavır sergilemişti. Sadece bu hizmeti bile İlder Bey'i Türkiye'nin en önemli devlet insanlarından yapmaya yeter.

Bir dosya var ki, kamuoyumuz hemen hemen hiç bilmez. O da ASALA terörünün sona erdirilmesinde İlder Bey'in oynadığı kritik ve belirleyici roldür. İlder Bey, özellikle Ortadoğu'daki bazı ülkelerle yürüttüğü gizli diplomasi sayesinde ASALA'nın o ülkelerdeki varlıklarının fiziki olarak sona erdirilmesinin önünü açmış ve bu operasyonlarda kalıcı sonuç alınmıştır. Bu "dosya"nın teferruatı elbet bir gün gün ışığına çıkacaktır. O zamana kadar söylenebilecek tek husus, İlder Bey'in, mensubu olduğu Dışişleri Bakanlığının hunharca terör eylemlerinde şehit düşmüş, birçoğu da yakın arkadaşı olan, aziz kahramanlarının öcünün, bizzat sürdürdüğü diplomasi sayesinde alınmasında tarihi bir rol oynadığının bugünkü nesillerce bilinmesinin zamanının geldiğidir.

Bu tarihsel katkılarının izlerinden ve kazanımlarından bizzat dışişleri bakanı olarak Türk dış politikasının yürütülmesi çabalarımızda istifade ettim. Kendisiyle yollarımız ikimiz de aktif siyaset ve devlet hayatından ayrıldıktan sonra Global İlişkiler Forumunda (GIF) kesişti ve uzun yıllar birlikte çalışma fırsatına ve yakın dost olma bahtiyarlığına sahip oldum. İlder Bey artık devlet görevinin kendine has kıstaslarının dışına çıkmış, bir akil adam olarak eşsiz tecrübelerini gençlerle ve kamuoyuyla cömertçe paylaşıyordu. Bu sürede edindiğim izlenim, uzun yıllar meslektaşlarından dinlediklerimin ne kadar doğru hatta eksik olduğuydu.

İlter Bey, herkesin üzerinde mutabık olduğu gibi çok derin bir bilgi birikimine, eşsiz bir zekâya ve çok ince bir mizah gücüne sahipti. Ancak en önemlisi, bilgisini ve tecrübelerini toplumun hizmetine sunmakta ki cömertliği, heyecanı ve enerjisiydi. 2000’li yıllarda Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üye olma yolundaki çabalarına bir stratejist ve yorumcu olarak hiç yorulmadan katkı sunmaya devam etti. Ne yazık ki, İlter Bey’in bu çabalarından Türkiye’yi idare eden kadroların yeterince ders ve tecrübe çıkarmadığını üzülererek izledik.

En takdir ettiğim vasıflarından biri de, kaç yaşında olursa olsun, daima genç bir dimağa ve sonsuz bir merakla sahip olmasıydı. Kendisini daima yenilemeyi bildi ve bu şekilde özellikle genç diplomatlar ve akademisyenler üzerindeki etkisini hiç kaybetmedi. GİF’in özellikle gençlere yönelik programlarındaki faaliyetleri bugün dahi geçerliliğini koruyan canlı tecrübeler bıraktı.

Önsözün son sözü olarak, Sayın Füsun Türkmen’in bu kadirşinas çabası için kendisine ne kadar teşekkür etsek azdır. İlter Bey’in hayatını, kariyerini, eserlerini bir kitabın sayfalarına sığdırmaya çabalamak büyük bir hizmettir. Bu çabada bana önsöz yazma ayrıcalığını kendisine has zarafetiyle tanıdığı olmasından büyük onur ve bahtiyarlık duydum.

Büyük diplomat, devlet ve siyaset adamı, ama en önemlisi mümtaz bir insan olan, aziz dostum, arkadaşım sevgili İlter Türkmen’i, bu evsafa devlet adamlarımızın arkasından yüzyıllarca söylenen kadim deyişle uğurlamak istiyorum: “Devletle gidiniz Sayın Büyükelçim...”

Hikmet Çetin

Giriş

İlter Türkmen, ileri yaşlarında karşılaştığı tüm ısrar ve beklentilere rağmen anılarını yazmadı. Bunun nedeni sorulduğunda, birçok meslektaşının aksine kariyeri boyunca düzenli not tutmadığını, emekliliğine rağmen yoğun çalışma programını ve geçmişe dönmektense günceli izlemeyi tercih ettiğini söylerdi. Bazen dalar, “Eğer yazabilseydim, kişisel anımsamalardan çok, Türk dış politikası üzerine deneyimlerime dayalı fakat tematik bir çalışma yapardım,” derdi. Bu konuda onun katkısının önemli olacağını düşünen ve onu gerek profesyonel gerek zihniyet açısından çok yakından tanıyan –ve biri diplomat biri akademisyen– iki kişi olarak, bu eksiği elimizden geldiğince gidermeye karar verdik. Tabii onun yerine anılarını yazamazdık, ama mesleğinin en erken aşamalarından itibaren Türk diplomasisine damga vurmuş ve sonrasında engin bilgi ve tecrübelerine dayalı gözlemlerini uzun yıllar kamuoyuyla düzenli biçimde paylaşmış bir şahsiyetin bundan sonra da gelecek nesillere referans olmaya devam etmesini sağlamak amacıyla bu kitabı kaleme aldık.

Diplomatik kariyerinde ve sonrasındaki gözlemlerinde önemli yer tutmuş konuları sekiz ayrı bölümde irdelemek suretiyle İlter Türkmen’in nasıl bir diplomasi ustasından kanaat önderine dönüştüğünü anlatmaya çalıştık. Bu bağlamda kendisinin Türk dış politikası vizyonunu ve diplomasi anlayışını, demokrasi ve çağdaş değerler ekseninde Avrupa ile Türkiye arasındaki etkileşimde oynamış olduğu rolü ve sonrasında güncel gelişmeleri analizini, yaşamında geniş yer tutmuş olan ve gerek aktif diplomasi gerekse daha sonra ikinci yol diplomasisinde üzerinde yoğunlaştığı Türk-Yunan ilişkileri ve bilhassa Kıbrıs sorununu, ateşli bir savunucusu olduğu Avrupa Birliği üyelik sürecini ve bu bağlamda irdelediği sorunları, Türk dış politikasının stratejik ana eksenini olarak gördüğü transatlantik ilişkilere yaklaşımını, öteden beri çok önem verdiği Ortadoğu politikasını, bölgesel politikamızda ve Batı dünyası ile olan

ilişkilerimizde kronik biçimde karşımıza dikilen ve barışçı bir diyalogla çözümlenmesi için ikinci yol diplomasisinde çaba sarf ettiği Ermeni sorununu, dış politikada belirleyici rol oynadığına inandığı iç politika konularını ayrı ayrı ele aldık. Her bir bölümün ilk kısmında konuyla ilgili geçmiş diplomatik faaliyetlerine ve ikinci kısmında analist olarak görüş, uyarı ve tespitlerine yer verdik.

İlter Türkmen, kısa cümlelerin etkisine inanırdı. Her konuda olduğu gibi, dış politika ve diplomasi felsefesini de son derece kısa, net ve çarpıcı –bazen de ironik– biçimde ifade etme yeteneğini yansıtan ve birer özdeyiş niteliği taşıyan güzel sözlerini yüzlerce makalesi arasından seçerek kitabın sonunda bir demet halinde sunmanın iyi bir özet olabileceğini düşündük.

Bir bütün olarak bu çalışma ele alındığında, kanaatimizce İlter Türkmen’in şu genel özellikleri ortaya çıkmaktadır: dış politikaya baştan sona adanmış ömründe uygulama ve kavramsallaştırmayı birleştirebilmiş olması, bugün de görüldüğü gibi çok ileri bir öngörü yeteneğine sahip olması, her türlü dogmayı reddederek ama temel bazı ilkelere bağlı kalmak şartıyla mutlak akılcılık ve esnekliğe verdiği önem, ve eğer bir ideolojisi varsa –ki kendisi ideolojik dış politikaya her zaman karşı idi– bunun liberal demokrasi olduğu. Nitekim kendisini “pragmatik bir liberal” olarak tarif ederdi.

İlter Türkmen’in tüm bu hasletlerini örnekler temelinde yansıtabilme amacıyla başvurduğumuz kaynaklar kendi özel arşivleri, diplomatlık dönemini kapsayan yerli ve yabancı kaynak ve anılar, meslektaşlarının ve hakkında yorum yapan yazarların görüşleri, muhtelif düşünce kuruluşlarında yapmış olduğu çalışmalar ve vermiş olduğu çeşitli konferanslar ile yaklaşık on yıl boyunca haftada iki kez *Hürriyet* gazetesinde yayınlanmış olan köşe yazılarıdır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında bize esin kaynağı olan sevgili Cem Apa ile kıymetli teşvik ve yardımları için candan dost Sedat Ergin’e özel birer teşekkür borçluyuz. Onlar olmasaydı herhalde bu kitap olmazdı. Yayın aşamasındaki değerli destekleri için Cem Kozlu, Ömer Erduran ve Öner Ciravoğlu’na aynı şekilde minnettarız.

Ayrıca kıymetli katkıları için, önsöz yazarımız Dışişleri eski Bakanı Sayın Hikmet Çetin’e, kitabımız için özel olarak kaleme aldıkları yazılar için büyükelçilerimiz, başta Daryal Batıbay olmak üzere Ertuğrul Apa-

kan, Filiz Dinçmen, Yalım Eralp, Salâh Korutürk, Sumru Noyan ve Rıza Türmen ile, sivil toplum kuruluşları çerçevesinde İlter Türkmen'le Yunanistan ve Ermenistan'a yönelik ikinci yol diplomasisi çabalarını paylaşmış hocalarımız Prof. Dr. İlter Turan ve Soli Özel'e gönülden teşekkür ederiz. Başlıca amacımız İlter Türkmen'i okurlara mümkün mertebe her yönüyle tanıtmak olduğundan, medya organlarında İlter Türkmen'le ilgili yayınladıkları anı ve görüşleri bizimle paylaşan büyükelçilerimiz Hasan Göğüş, Özdem Sanberk, yine Rıza Türmen ve Volkan Vural ile onu diplomasi ve kanaat önderliği dönemlerinde izlemiş olan Türk basınının kıymetli mensupları merhum Mehmet Ali Birand, Oral Çalışlar, Cengiz Çandar, Sedat Ergin ve Ertuğrul Özkök'ün Türkmen'in vefatından önce veya sonra yayınladıkları yazıları da kitabımıza dahil etmeyi bir borç bildik.

İlter Türkmen'in genç diplomatlara aydınlatıcı ve yol gösterici bir örnek olabilmesi ve bu vesileyle çağdaş Türk dış politikası tarihine bir not düşmek amacıyla kaleme aldığımız bu kitaptaki tüm hata ve eksikler ise bize aittir.

Füsun Türkmen ve Selim Kunalp
İstanbul, Mayıs 2024

Türk Dış Politikası Vizyonu ve Diploması Anlayışı

“Gerçeklere dayanmayan bir dış politika hüsrarla sonuçlanır.”

İLTER TÜRKMEN

İlter Türkmen’in uzun diplomatik kariyeri boyunca ve onu takip eden neredeyse çeyrek asırlık aktif gözlemcilik döneminde geliştirip kavramsallaştırdığı Türk dış politikası vizyonu, onun dünya görüşü ve zihniyetini olduğu kadar, Türk diplomasinin dünkü ve bugünkü özellikleri ile bunların değerlendirilmesini yansıtmaktadır. Türkmen’i profesyonel yaşamında uzaktan yakından tanımış ve onunla bir şekilde işbirliği yapma fırsatını bulmuş veya sadece görüş alışverişinde bulunmuş olanlarımız bilirler ki, gerek Türkiye’nin uluslararası sahnedeki yeri ve yönü konusunda, gerekse diplomasinin uygulanması ile ilgili son derece net ve tutarlı görüşleri, kıvrak ve esnek zekâsından olduğu kadar engin bilgi ve deneyim birikiminden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bugün geriye baktığımızda, İlter Türkmen’in, Türk dış politikasında hem kavramsallaştırma hem uygulama açılarından özel bir yer işgal ettiğini söylemek yanlış olmaz.

Yaşamının son yirmi yılında kaleme almış olduğu yüzlerce makale arasından seçerek aldığımız yukarıdaki alıntidan da görüldüğü gibi Türkmen, dış politikamızın özü ve üslubu hakkında epey düşünmüş ve yakın dönemde sergilenen hataları tespit etmekle kalmamış, bunların çözümlenebilmesi için yapılması gerekenleri sıkça uyarı biçiminde vurgulamıştır. Bu bağlamda kaçırılan fırsatları da dile getirmekten kaçınmamıştır.

Bu noktada irdelenmesi gereken birinci unsur, onun açısından Türk dış politikasının özünün ne olduğu, daha doğrusu ne olması gerektiği-

dir. Birçok yazı ve konuşmasında ifade etmiş olduğu gibi doğal olarak temelde milli çıkarılara dayalı –ki Batı’ya açık ve onun demokratik geleneklerini benimseyen bir tutumu buna dahil etmektedir– akılcı, rasyonal, pragmatik, esnek ve soğukkanlı, kısacası Atatürk’ün çizgisinde yürütülmüş ve yürütülecek bir dış politika Türkiye’nin olmazsa olmazıdır. Nitekim, bundan 20 yıl önce yazmış olduğu gibi:

... Muayyen bir amaca ulaşmak için uygulamaya koyduğunuz politikaların ters tepmesi olasılığını göz önünde tutarak kayıpları asgariye indirecek bir opsiyonu daima aklınızda tutmanız gerekir. Bunun aksi, körü körüne bir politikaya bel bağlamak ve sonuç ters olunca apışıp kalmaktır. Aslında gerek askeri gerek diplomatik alanda çıkış stratejisinin en güzel örneklerini Atatürk vermiştir. Ne yazık ki onun akılcı ve pragmatik politikasından uzaklaştıkça diplomamız tam bir kilitlenmeye hapsediliyor. Sonuçları ne olursa olsun, çağdışı milliyetçilik edebiyatına ve kıvırtma ve erteleme politikasına sığınmaktan başka çare kalmıyor. Türkiye’de bugün hüküm süren bağnazlık ve ürkeklik karışımı politika ile ne Lozan, ne Montrö ve ne de Zürih ve Londra antlaşmaları imzalanabilirdi, çok büyük olasılıkla NATO’ya bile giremezdik...⁽¹⁾

İlder Türkmen’in kişisel prensiplerinde de geçerli olduğu gibi ancak her türlü dogma, saplantı ve paranoyayı reddeden gerçekçi ve dengeli yaklaşımlarla milli beka sağlanabilir. Çünkü dediği gibi, “*hayal gücü ile milli sorunları çözümlenmek olası değildir*”.

Bunun yanı sıra öncelik tespit ve uygulamalarında şaşırılmamak ve ideolojik dengesizliklere kapılmamak konusundaki hassasiyeti son dönem Türk dış politikasıyla ilgili birçok değerlendirmesinde öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, 2005 yılında kaleme almış olduğu bir yazının birçok pasajı tümüyle bir uyarı niteliğindedir:

... 2002 sonunda ... Irak krizinin ve Kıbrıs’ta çözüm arayışının en kritik devrinde de hatalar yapılmış ve bir daha geri gelmeyecek fırsatlar kaçırılmıştı. Fakat o tarihte hükümetin karar almadaki zaaflı bir ölçüde tecrübesizliğiyle izah edilebilirdi. Nitekim başbakanlı-

(1) İlder Türkmen, “Çıkış stratejisi”, *Hürriyet*, 1 Şubat 2003.

Diplomatik miras ve bir dönüşümün öyküsü...

Bu kitap, Türk diplomasisine damga vurmuş İlter Türkmen'in, engin bilgi ve deneyimleriyle ülkemiz dış politikasına getirdiği vizyona dikkat çekmek amacıyla kaleme alındı.

Hikmet Çetin'in deyişiyle, "Diplomasi sanatını icra eden bir virtüöz olarak Türk hariciyesinde nadir diplomata nasip olmuş bir kariyere sahip" olan Türkmen, dış politika vizyonunu denge, pragmatizm ve soğukkanlılık üzerine kurmuştu. Bu vasıflarıyla da Cumhuriyet geleneklerini sürdüren İlter Türkmen, karmaşık sorunları çözme uğraşında öne çıkan en parlak diplomatların başında geliyordu.

Kitapta İlter Türkmen'in Türk dış politikasına yön verme ve diplomasi anlayışı ışığında:

- Avrupa ile Türkiye arasındaki etkileşim
- Türk-Yunan ilişkileri ve özellikle Kıbrıs sorunu, KKTC'nin bağımsızlık ilanı
- Türk dış politikasının stratejik ana eksenini olarak gördüğü Batı bloku ile ilişkiler
- Öteden beri çok önem verdiği Orta Doğu politikası
- ASALA terörünün sonlandırılmasının ardından serinkanlı bir diyaloga çözümlenmesi için çaba sarf ettiği Ermenistan'la ilişkiler sorunu
- Dış politikada belirleyici rol oynadığına inandığı iç politika konuları, ayrı ayrı ele alınıyor.

Yaşamı boyunca uygulama ve kavramsallaştırmayı birleştirebilen, çok ileri bir öngörü yeteneğine sahip olan, her türlü dogmayı reddederek mutlak akılcılık ve esnekliğe önem veren İlter Türkmen, vizyonuyla yeni kuşakların yolunu aydınlatmaya devam ediyor.

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-2196-8

9 789751 421968

KDV'den muaftr